

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Зорка Първанова

за дисертационния труд на Кирил Георгиев Илиев

на тема „България и неославянското движение на Балканите 1908-1913 г.“

във връзка с процедурата за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“

в област на висше образование 2. Оществени науки,
професионално направление 2.2.История и археология

Дисертационният труд на Кирил Илиев представлява цялостно, задълбочено и многопластово изследване на темата за неославянското движение на Балканите с ясно изразен акцент върху България и в контекста на общото развитие на неославизма в Австро-Унгария и Русия. Структурирането на текста върху класическия хронологично-проблемен принцип последователно откроява историческите събития в изследвания период, които обуславят динамиката на идейно-организационните процеси в движението, ролята и влиянието на българските неослависти в общославянските инициативи от една страна, а от друга - върху политическите нагласи в България.

Предговорът на дисертацията убедително обосновава научната значимост на темата, която допринася за разбирането на сложните отношения между славянските народи като важен фрагмент от многопластовата геополитическа картина в навечерието на Първата световна война. Авторът подчертава културно-икономическия фундамент на неославизма като нов прочит на славянската идея и отхвърля интерпретацията му „като евфимизъм“ на политическата панславистка доктрина от XIX в., с което насочва вниманието към една от основните концепции на изследването. Ясно формулираните цели и задачи на труда да анализира генезиса, мотивацията, характера на движението и преди всичко неговото проявление на Балканите открояват другата концептуална линия – за влиянието на националните идеи върху измеренията, принципите и перспективите на неославянския проект. Предговорът очертава хронологическите граници на изследването и структурирането на изложението в две въвеждащи части, три основни раздела и заключение. Критичният подход на автора към използваните източници се проявява в общия историографски преглед с посочените примери за „неточни формулировки“, „прибързани изводи“ и „подценени въпроси“ като предмет на преоценка в дисертационния труд.

Уводът въвежда към основната проблематика с предисторията на Първия всеславянски събор в Прага през 1908 г., възприет като отправна точка и долна хронологическа граница на изследването. Авторът проследява поредицата от събития в сферата на културата, изкуствата, спорта и комуникациите през първите години на XX в. с акцент върху южнославянските инициативи, които до голяма степен налагат на дневен ред идеята за общославянски форум. Идеологическият генезис на неославизма логично

е изведен главно от идеите и предложенията на чешките и част от руските (либерални) привърженици на славянското единство, които обосновават културно-икономическите задачи и демократичните принципи за равнопоставеност на участниците в новия проект, обвързвайки осъществяването му с предварителното решаване на руско-полския конфликт. Краткият исторически преглед на славянските организации в България и на свързаните с тях общественици, културтрегери и политици е важен сегмент от уводната част, доколкото темата поставя в центъра на изследването ролята на българските неослависти в движението и влиянието на неославизма върху политиката на българската държава.

Първият раздел на дисертацията, озаглавен „Пражкия събор, Босненската криза и съвещанията в Санкт Петербург и Москва“, е посветен на славянските форуми в навечерието и след Балканската криза през 1908 г., която изправя неославизма пред нови предизвикателства, произтичащи от тясното му преплитане с националните идеологии и програми в сложен геополитически контекст. Детайлно проследената подготовка на Първия славянски подготвителен събор в Прага очертава основните конфликтни линии, свързани преди всичко с противоречията между консервативното/панславистко и либералното/неославистко течение в Русия и позициите им по руско-полския въпрос като главно препятствие пред обединителните процеси в славянския свят. На този фон е открояна ролята на чешките славянски дейци, чиито инициативи за търсене на компромисни решения постепенно налагат културно-икономическите рамки на неославизма като мирен и неконфронтационен проект. Авторът акцентира върху българската позиция, която в този дух отстоява изключването на „всички въпроси от междусобен славянски тертип“ и постигане на руско-полско разбирателство преди форума в Прага.

С извеждането на икономическите въпроси като акцент в параграфа, посветен на Пражкия събор, изследването отразява прагматичната представа на домакините за задачите на славянското взаимодействие. Подробно проследените разисквания по дневния ред обаче подчертават доминиращия интерес към културната, образователната и научната сфера като по-широко поле за изява на всички националности. Обединението на южнославянските представители в обща делегация е оценено като „едно от най-знаковите решения на конгреса“ наред с декларацията на руската делегация, възприета като отказ от панславизма в духа на неославянските принципи. Като обобщава позитивните резултати от форума авторът анализира причините, които обричат на неуспех неговите решения – negliжирането на междуславянските териториално-политическите спорове и ограниченото влияние на неославистите върху държавните политики.

Тези констатации са обосновани в следващите два параграфа, посветени на събитията и процесите след анексията на Босна и Херцеговина и Балканската криза, която извежда на преден план южнославянските проблеми. Авторът проследява основните линии в „разломите на неославизма“ като проявление на международните, идеологическите и политически противоречия между различните сегменти и течения в движението. На фона на острата полемика в българския печат е открояно влиянието на

идеята за славянска солидарност върху силно нюансираните оценки за ефекта от обявената независимост на България. Параграфът, посветен на заседанията на Всеславянския изпълнителен комитет в Санкт Петербург и Москва през 1909-1910 г., илюстрира задълбочаващата се фрагментация в резултат от многопластовите противоречия и усилията за запазване на единството с компромисни резолюции, в сянката на които остават културно-икономическите проекти. Идеята за балкански/славянски съюз като важен акцент е анализирана както в контекста на българо-сръбските отношения вътре в движението, така и в по-широкия план на политическите настроения в България.

Излизането на „балканския сюжет“ на геополитическата сцена и в дневния ред на неославянското движение, както и активната роля на българските представители обясняват изместването на центъра на движението към Балканите и избора на София за домакин на Втория славянски събор, предмет на втория раздел на дисертацията. Като проследява подготовката за форума авторът анализира разнопосочните предизвикателства, свързани както със съществуващите вече противоречия, така и със сложната геополитическа ситуация, която изправя организаторите пред нови вътрешни и външни опоненти. Усилията на българските неослависти да опровергават квалификациите за събора като политически панславистки форум и да тушират опасенията за антиосмански и антиавстрийски демонстрации подчертават приемствеността със задачите и духа на Пражкия конгрес. Детайлно обрисуваната картина на противоречивите реакции в българското общество против или в подкрепа на събитието илюстрира неизбежното интерпретиране на неославизма през призмата на идеологически различия и геополитически нагласи, които в този контекст се проявяват в оценките за руската политика и външнополитическата ориентация с оглед на приоритетния за България македонски въпрос.

Вторият параграф представя протичането на Софийския събор, който на фона на съпътстващите го обструкции и организационни трудности впечатлява с приповдигната атмосфера и многобройни участници, гости и наблюдатели. Като очертава състава на делегациите и причините за отсъствието на емблематични за неославизма дейци авторът анализира процесите в движението след Пражкия форум, включително доминирането на руското консервативно крило. Работата на икономическата и културно-славистичната секции демонстрира общото разбиране за необходимостта от сътрудничество в различни направления, което изкрасилизира единствено в резолюции с пожелателен характер и приоритетно в духовната сфера. Резултатите и изводите от събора са обобщени чрез позитивните оценки на организаторите и водещите фигури – париране на някои руски опити за прокарване на панславистки идеи, съхраняване единството на движението върху демократичните принципи на неославизма, нови стъпки към реализиране на културно-икономическите проекти. Авторът определя форума като „връхна точка“ в неославянското движение, което поставя България в центъра на икономическия и политическия диалог в региона в съответствие с нейните лидерски амбиции.

Усещането за мащабност на Софийския славянски събор се подсилва и от съпътстващите го професионални форуми, чиято работа е подробно проследена в третия

параграф. Особено важен акцент в този раздел е въпросът за провокираната от събора остра полемика в българското общество. Като изхожда от констатацията, че руско-полският конфликт и българо-сръбските противоречия като ключови за славянското взаимодействие не получават своето решение на заседанията авторът насочва вниманието към българския политически печат. На фона на подчертаните усилия на организаторите да изключат от дневния ред националните проблеми в славянския свят тази основна разделителна линия в движението се налага като постоянен контекст в медийното отразяване на форума. Това извежда на преден план теми, свързани с оценката за руската политика, с проектите за Балкански съюз и отношенията с Турция през призмата на Македонския въпрос, които са интерпретирани в светлината на идеологическите и политическите позиции на партийните органи.

Третият раздел на дисертационния труд разглежда развитието на неославянското движение в навечерието и по време на Балканските войни. Първият параграф, посветен на следсъборните неославянски инициативи и българското участие в тях, показва засиления интерес към икономическата сфера чрез поредица от опознавателни визити, форуми, структури и проекти, с ясно изразен акцент върху сръбско-българските отношения в светлината на интензивните преговори за съюзнически договор между двете държави. Десетият славянски журналистически конгрес в Белград през 1911 г. е поставен главно в контекста на неговия отзук в България, който ясно откроява партийните различия по въпроса за славянската солидарност през призмата на отношението към Сърбия и Русия. Последните славянски тържества в Прага през пролетта на 1912 г. и активизираният във връзка с тях дебат по полския и украинския въпрос хвърлят светлина и върху мотивите на българските неослависти да подкрепят позициите на дясното руско крило в движението.

Последният подраздел изследва проявлението и анализира причините за рязката амплитуда в развитието на движението от „славянска мобилизация“ до „крах на неославизма“ под влияние на двете войни през 1912-1913 г. Провокираният от Първата Балканска война подем е разгледан от една страна в българския контекст във връзка с участието на изявени неослависти в правителството на русофилските партии, а от друга – в по-широкия план на славянската организационна активност в Русия и Австро-Унгария и мащабната кампания в подкрепа на воюващите славянски държави. Българо-сръбският сблъсък по време на Междусъюзническата война логично поставя България в центъра на процесите, довели до драматичния финал на неославизма. Антибългарските настроения и безуспешните усилия на българските организации да променят неблагоприятното обществено мнение в славянската общност и извън нея поражда силно разочарование от неославизма с трайни последствия не само за славянофилството, но и за геополитическата ориентация на България. Трябва да се подчертае обективния подход на автора, който отбелязва „българския максимализъм и отсъствието на прагматична преценка“ сред причините за изолацията на страната и крушението на нейните национални идеали.

Заклучението на дисертационния труд представя добре структурирано обобщение на основните проблемни кръгове и концептуални линии като обосновка на

изводите за генезиса, характера и хронологическите рамки на неославянското движение, възникнало в противовес на „ретроградния панславизъм“ и извън тясната „идейна база на австрославизма“. Тематичният акцент върху мястото и ролята на България в балканския контекст като все по-доминиращ в развитието на движението убедително е защитен в анализа на причините за краткотрайното проявление на неославизма и неговия „логичен завършек“ под натиска на националните и геополитическите реалности.

Смятам за известен недостатък на текста някои нарушения във вътрешната логика на изложението, излишни повторения и пропуснати възможности за по-ясно структуриране на очертаните проблемни линии в резултат от механичното на места следване на използваните източници. Тази констатация не променя общата ми категорично положителна оценка за дисертацията като цялостно и задълбочено научно изследване на тема, чиято значимост се вмести не само в исторически, но и в съвременен план.

Оригиналният характер, безспорните фактологични и концептуални приноси, научният стил и език на дисертационния труд и придружаващите го материали са на висотата на утвърдените академични изисквания и стандарти, което ми дава основание да препоръчам присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Оществени науки, професионално направление 2.2. История и археология на Кирил Георгиев Илиев.

Доц. д-р Зорка Първанова